

"קורט, סע עכשיו לאטו!". אנחנו נכנסים לרח' פרנקפורט. בעבר היה רחוב מעורב של בתי מגורים יפים ובתי מלאכה וחרושת. משמאל, על גבעה, גן הבירה עם תצפית על חבל האודר, מימין בתי צמיחה חלודים ועזובים. פעם הייתה פה גונות פרחים וירקות (בן המשפחה היה המורה הפרטי שלי). בהמשך - חורבות בית היציקה ובתי מלאכה אחרים. הכל שרוף, חרב כבר יותר מ-45 שנים. הרבה חללים שחורים גם בשורות הבתים משני צידי הרחוב. למטה, בצומת, עלינו לפנות ימינה ואחר כך שמאלה ל-Ratstrasse, כדי להגיע למרקט, לבית שלנו. זה לא ניתן. חיץ מצביע על עיקוף גדול: יש להגיע לקצה הצפוני של רחוב ווילהלם, ה-Wilhelmstrasse, פעם הרחוב הראשי. אנחנו עוד מצליחים לנווט את קורט דרך כמה רחובות צדדיים, אך בווילהלםשטראסה מראה חדש: מהרחוב הראשי לא נותר אלא כמחצית ואולי אף פחות, שהפך ל'מזרחוב'. גם בחלק הנותר, הדרומי, חסרים הרבה בתים. אולי לא טרחו לסלול מחדש את כל המתאר לא פשוט סגרו אותו.

הלכנו להנאתנו, ככה, בווילהלםשטראסה. החנויות המעטות עוד עלובות ממה שראינו עד עתה ב-DDR. החנויות, בדרך כלל, גודלן ככוכים בשוק. בפנים המזדפים ריקים. הציבור ברחוב נראה טרוד ועייף; אולי זה רק רושם באור המתחלף של דימדומי יום חורף. לקורט יש חוצפה להיכנס למכולת ולבקש לחם. מוכרים לו, איש לא שואל שאלות.

חורבת הכנסייה זומה לחורבות המבצרים והטירות על הגבעות לאורך ה-Rhein; גם כנסייה זו מהמאה ה-12. היא הוכרעה ע"י שריון מסוג חדש. הסמטה הסמוכה לה נעלמה. האם באמת נפל מגדל הפעמונים הבוער על הבית שלנו? לעולם לא נדע - מבט אל מול הכנסייה מבהיר לנו - גם הבית שלנו איננו עוד. סתם נמחק מהקרקע. תחתיו נפער מכתש ענק בעומק יסודות המרתפים. מתוך המכתש צמח בית מגורים טרומי תלת קומתי בעיצוב "סוכנותי" של תקופת המנדט - מדרגות ומעברים קומתיים חיצוניים. לוחות בטונדה מחליפים את הבית שלנו. הכניסה אליו משלושה מטר מתחת למפלס הרחוב; כמו בחיפה-אחווה; רק שאין כאן מדרונות.

גם בית הכנסת, שעמד בסוף הרחוב נמחק, אלא שזה קרה כבר ב-1938. דבר כאן אינו מזכיר את המבנה, הוא איננו - כאילו מעולם לא היה. המקום משמש מגרש לעצים זרוקים ולפחון. תושבי העיר רצו כך; זה היה הפתרון הסופי שלהם. לעומת זאת, בית הכמורה, שעמד בין מגרש בית הכנסת וחורבת הכנסייה, קיים ללא פגע. על הדלת שלט קטן המציין כי זהו המרכז הלותרני העולמי.

מכל רחבת צומת הרחובות שממול הכנסייה, כיכר השוק - ה-Markt, לא נותר דבר המזכיר את מה שהיה פעם. המרקט משתרע ויורד מהצומת עד לתחנת הרכבת, כקילומטר אורכו ורוחבו כ-150 מ'. בשורות הבתים שסובבים אותו חללים רבים. מסמל המרקט, ה-Rathaus, בית העירייה ותחנת המשטרה (כולל מרתף המעצר) אין זכר. כמו-כן נעלמה אנדרטת מלחמת 1870-1871, הקיסר ווילהלם הראשון רכוב על סוס, מוקד ויעד להתכנסויות ואספות מרוממות לב של ותיקי מלחמה זו, כל עוד נותר מהם שריד. סמוך לאנדרטה - האלון, שניטע לרגל הנצחון המזהיר על צרפת וסמל העמידה הגרמנית מול הסתערות עוינת: "איתנים, לא נרתעים אלונינו עומדים..." - "Fest und unerschütterlich stehen unsere Eichen...". האנדרטה והאלון פינו מקומם לשריון הרוסי והסוציאליזם - ולעולם טוב יותר. המרקט נותר יתום. האם גם עתה מתקיימים פעמיים-שלוש בשנה הירידים במרקט? מי יודע - תנאי ראשון לשוק כזה הוא, שיהיה מה למכור.

קפה בלשק, הקפה אליו הלכו היהודים, איננו. אך תחנת הרכבת נשארה לעמוד על תלה ללא שריטה. לכאורה הכל נשאר כפי שהיה. הכניסה, אשנבי הכרטיסים, קבלת המזוודות. אבל הכל רדום. שקט. הרציף עזוב, עשבים גדלים בין פסי הקו היחיד. ברקע משתרעת שפלת האודר, כבר סמוך לגבול הפולני. נכראה שהרכבות כבר לא נוסעות כאן. מסעדת תחנת הרכבת מלאה חיילים רוסים, הנוסעים האמיתיים.

חזרנו דרך הרחוב הראשי לרכבנו. האם יש לציבור שברחוב כאן חלק כלשהו באירועי העבר? יתכן ורובו עוד לא היה בחיים. תחושתם היא, שמה שבא אחר כך היה עונש כבד מידי; הרי רק מזרח גרמניה שילמה על המלחמה. המערב השמין. "שנאת יהודים תמיד הייתה קיימת. היטלר הצליח לעורר אותה ביתר שאת, אך גם בעתיד אפשר לעורר אותה בקלות, באירופה כולה. במה, איפוא, אשמתנו?" האם זה הלך הרוח כאן?